

Розділ V

МОВА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 81-139'342.9 Ольга Вольфовська

(Київ)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СЛУХОВОГО АНАЛІЗУ РИТМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НІМЕЦЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

Стаття окреслює методологічне підґрунтя застосування різних видів слухового аналізу для вивчення специфіки ритмічної організації промов сучасних політичних діячів Німеччини. У роботі проаналізовано методику формування корпусу експериментального матеріалу, визначено мету та завдання перцептивного й аудитивного експериментів.

Ключові слова: слуховий аналіз, перцептивний та аудитивний експеримент.

This article outlines the methodological framework using different types of auditory analysis to study the specific rhythmic speech organization of contemporary politicians in Germany. The paper analyzes the method of forming the experimental body, defines the purpose and objective of perceptive and auditory experiments.

Key words: auditory analysis, perceptive and auditory experiment.

Отримання об'єктивних даних щодо ритмічної організації німецької політичної промови вимагає застосування комплексу експериментальних методів дослідження [3, с. 32; 8, с. 31–35], котрі дають всебічну інформацію про усне мовлення політиків. Важливою складовою експериментально-фонетичного дослідження є слуховий аналіз, методика організації якого передбачає проведення декількох етапів роботи: 1) перцептивного аналізу текстів промов наївними носіями мови, тобто аудиторами, що володіють німецькою мовою як рідною, проте, не обов'язково мають філологічну освіту; 2) аудиторського аналізу фрагментів політичних виступів фахівцями-фонетистами, котрі мають досвід виконання експериментально-фонетичних досліджень, проте, німецька мова може не бути для них рідною.

Мета експериментально-фонетичного дослідження полягає у виявленні специфіки ритмічної організації публічного мовлення політиків шляхом встановлення способів ритмізації німецькомовної політичної промови та розкриття ролі окремих інтонаційних засобів для створення ритмічності мовлення.

Виявлення специфіки ритму німецькомовного політичного виступу передбачає розв'язання таких завдань: а) установлення базових ритмічних одиниць підготовленого мовлення політичних діячів; б) опис структурних типів ритмоодиниць, виявлення найчастотніших з них; в) вивчення закономірностей інтонаційного оформлення ритмічних одиниць у мовленні політиків, зокрема: а) виявлення специфіки функціонування частоти основного тону у ритмогрупі, синтагмі, фразі; б)

аналіз темпоральної складової ритмоодиноць; в) розкриття динамічних характеристик ритмічних одиноць у мовленні політиків.

Експериментально-фонетичне дослідження виконано на матеріалі усних реалізацій промов сучасних політичних діячів Німеччини. Корпус експериментального матеріалу склали аудіозаписи промов, виголошених трьома політичними лідерами Німеччини – федеральним президентом Хорстом Кьолером, федеральним канцлером Ангелою Меркель, президентом Бундестагу Норбертом Ламмертом – у період з 2007 до 2009 року. Протягом зазначеного періоду усі три політики обіймали ключові політичні посади Федеративної Республіки Німеччини, а їхні промови стосувалися актуальних соціально-політичних тем.

Щоб виявити ступінь впливу фонетичних параметрів на слухача політичної промови, проведено експеримент, спрямований на порівняння ритмічної організації ораторських виступів з ритмом тих самих текстів, начитаних дикторами-носіями мови. Для реалізації цього експерименту із загального масиву досліджуваного матеріалу відібрано 9 фрагментів промов, тривалістю 2 хвилини кожен, які начитувалися носіями німецької мови (2 чоловіками і 2 жінками) з вищою освітою, що володіють нормативною вимовою та мають досвід виступів перед чисельною аудиторією, оскільки є викладачами економічних і філологічних дисциплін вищих навчальних закладів Німеччини. Читанню текстів передувала бесіда з учасниками звукозапису, під час якої пояснювалися задачі експерименту, обговорювалися жанрові й фоностилістичні особливості публічної промови, оскільки важливо було переконатися, що диктори розуміють жанр і тип тексту, котрий необхідно озвучити. Читачі мали можливість попередньо ознайомитись з фрагментами промов, проставити усі необхідні позначки, котрі сприяли б коректному прочитанню текстів. До початку запису кожен диктор декілька разів читав тексти промов вголос, добираючи найбільш вдалу форму реалізації запропонованих фрагментів. Промови Ангели Меркель читали жінки, а виступи Хорста Кьолера і Норберта Ламмерта озвучували чоловіки.

Формування корпусу експериментального матеріалу шляхом дикторського читання текстів політичних промов дозволяє отримати зразки усного мовлення, які мають ідентичне лексико-граматичне наповнення, але відрізняються інтонаційним оформленням. Отже, виключається вплив семантико-граматичних факторів на результати експерименту. Тобто, отримано матеріал, на основі якого можливо робити висновки не лише про специфіку просодичної організації політичної промови, але й про вплив на реципієнта окремих компонентів інтонації, зокрема мовленнєвого ритму.

Після завершення підготовчого етапу роботи з експериментальним матеріалом та проведення запису дібраних фрагментів політичних виступів, тексти промов у їхньому оригінальному звучанні та начитані дикторами підлягали перцептивному аналізу аудиторіями-носіями мови без спеціальної філологічної освіти, та слуховому аналізу аудиторіями-фонетистами, фахівцями з німецької мови, які мають досвід експериментально-фонетичних досліджень.

Аналіз фрагментів політичних промов аудиторіями-інформантами проводився з метою оцінки ступеня впливу просодичних параметрів усного висловлення на слухача та складався з двох етапів. На першому етапі до експерименту залучалися 6 респондентів, носіїв німецької мови, віком від 22 до 37 років, різні за соціальним статусом та місцем проживання, а також 11 осіб, викладачів німецької мови вищих навчальних закладів України. Хід слухового аналізу фіксувався у протоколі.

Учасникам першого етапу експерименту пропонувалися аудіозаписи оригінальних виступів німецьких політиків та фрагменти, прочитані дикторами, які необхідно було оцінити з позицій

особистого враження реципієнта від способу презентації промови певним диктором. Експеримент проводився за методом семантичного диференціалу [2; 4, с. 72–74; 7, с. 89–96]. Процедура проведення експерименту полягала у тому, що опитувані сприймали певні стимули – фрагменти політичних промов, котрі необхідно оцінити за семибальними двополярними шкалами, кожна з яких представляє собою градацію певної ознаки, заданої антонімічними прикметниками. Респондент під час прослуховування фрагменту промови повинен оцінити спосіб презентації промови за вказаними нижче ознаками, використовуючи оцінку від -3 до +3, відмітивши у протоколі цифру, яка найкраще характеризує ступінь вияву кожної ознаки запропонованого фрагменту, наприклад:

Natürlich

природний   +3   +2   +1   0   -1   -2   -3   Unnatürlich

неприродний

Кожна поділка шкали має своє значення. В антонімічній парі “неприродний – природний” градація ознаки відбувається таким чином: -3 – цілком неприродний, -2 – майже неприродний, -1 – скоріше неприродний, ніж природний, 0 – нейтральний, +1 – скоріше природний, ніж неприродний, +2 – майже природний, +3 – цілком природний.

Використання методу семантичного диференціалу для оцінки публічного мовлення і читання дозволяє виявити різницю у сприйнятті однакових за змістом текстів, що мають різну просодичну організацію.

Другий етап перцептивного аналізу проводився групою з 8 осіб – носіїв німецької мови – віком від 20 до 75 років. Інформантам було запропоновано оригінальні та модифіковані записи політичних промов, у яких штучно за допомогою програми Audacity 1.3 Beta (Unicode) змінено членування текстів шляхом вилучення усіх пауз або додавання пауз однакової тривалості після кожної ритмічної групи. Трансформації усного повідомлення, отримані у такий спосіб, спричиняють модифікації багатьох інтонаційних параметрів: 1) змінюється темп мовлення: внаслідок вилучення пауз прискорюється абсолютний темп реалізації промови, а збільшення кількості пауз призводить до сповільнення абсолютного темпу того самого відрізка звучання; 2) відбувається зміщення синтагматичних наголосів: частота наголошень зростає при подрібненому членуванні та суттєво зменшується у текстах з довшими мовленнєвими сегментами. Зміна названих вище параметрів, а саме паузації, акцентуації, темпу – обумовлює модифікації ритму мовлення, який сприймався аудитором як плавний та стабільний за умов меншої кількості пауз та більш швидкого темпу, натомість, сповільнення темпу і збільшення кількості пауз викликали у слухачів враження нестабільного, уривчастого ритму.

Для проведення експерименту окрім оригінальних виступів політиків підготовлено дві групи модифікованих текстів. Першу групу склали тексти з частою сегментацією, отримані шляхом додавання незаповнених пауз після кожної ритмогрупи, а до другої – увійшли тексти, з яких видалено усі паузи з перервою у звучанні. Отже, інформанти працювали з трьома різновидами текстів: 1) текстами з частою сегментацією мовленнєвого потоку; 2) текстами без пауз, що характеризуються мінімальним членуванням мовленнєвого потоку [6, с. 135]; 3) текстами з нормальним (оригінальним) членуванням. Під нормальним членуванням розуміється сегментація мовленнєвого потоку, реалізована політичним діячем під час виголошення промови.

Другий етап перцептивного аналізу проводився таким чином: інформанти прослуховували різні комбінації модифікованих й оригінальних текстів з метою подальшого порівняння: а) оригінальний текст і текст без пауз; б) оригінальний текст і текст з частими паузами; в) два модифіковані тексти. Після презентації кожної пари текстів учасники експерименту обирали той з двох фрагментів, який, на їхню думку, був більш легким для сприймання, та відмічали у формулярі просодичні параметри, що сприяли кращому розумінню обраного тексту.

Мета описаного етапу експерименту полягала у розкритті характеру взаємозв'язку між ритміко-інтонаційним оформленням висловлення та структурою суб'єктивного семантичного простору реципієнта, що, в свою чергу, дозволяє зробити певні висновки щодо особливостей риторичного потенціалу ритму мовлення та виявити просодичні параметри ритму, які є найбільш значущими для максимального здійснення впливу на слухачів.

Для здійснення фахової оцінки інтонації політичної промови, на основі якої можна зробити висновки про базові одиниці ритму німецькомовного публічного виступу, проведено слуховий аналіз промов політиків аудиторіями-фонетистами, котрий передбачав установлення перцептивних характеристик політичної промови, та відбір матеріалу для проведення акустичного аналізу. Експертний аналіз проведено 8 фонетистами, викладачами фонетики німецької мови та аспірантами Київського національного лінгвістичного університету з досвідом виконання експериментально-фонетичних досліджень.

Програмою аудитивного аналізу передбачено декілька етапів. Мета першого етапу полягала в оцінці начитаних дикторами текстів з точки зору їхньої відповідності стандартній вимовній нормі німецької мови. Експерти прослуховували тексти та оцінювали мовлення дикторів за такими параметрами: 1) відсутність / наявність діалектальних ознак у вимові диктора на надсегментному рівні; 2) чіткість вимовляння; 3) відсутність / наявність дефектів мовлення. Спираючись на результати експертної оцінки, до корпусу експериментального матеріалу включалися лише ті тексти, що задовольняли таким критеріям: 1) стандартна вимова дикторів; 2) чітке вимовляння; 3) відсутність дефектів мовлення у дикторів.

На другому етапі під час прослуховування текстів аудиторіи виконували такі завдання: 1) розподіляли тексти на тематичні єдності, фрази, синтагми і ритмогрупи, використовуючи такі позначки: □ – межа синтагми / ритмогрупи без перерви у звучанні; – межа синтагми / ритмогрупи з перервою у звучанні; 2) позначали наголошені склади у фразах, синтагмах і ритмічних групах. Наголос у ритмічній групі / синтагмі позначався одним штрихом (´), наголос у фразі – двома штрихами (´´), емпатичний, тобто нетиповий наголос, який використовується в емоційно забарвленому мовленні, позначався трьома штрихами (´´´); 3) розставляли паузи із зазначенням їхньої тривалості: вертикальна хвиляста лінія вказує на надкоротку паузу (}), одна коса лінія (/) є графічним відображенням короткої паузи, дві косі лінії (//) використовуються для позначення довгої паузи, а три косі лінії (///) символізують наддовгу паузу; 4) фіксували зміни мелодійного контуру, який у німецькій мові може бути трьох видів: рівний (→), низхідний (↓), висхідний (↑).

Відповідні позначки проставлялися у роздрукованих текстах політичних промов. Аудиторіи прослуховували як оригінальні виступи політиків, так і тексти, начитані дикторами. Кількість прослуховувань матеріалу на цьому етапі не обмежувалась.

Для проведення третього етапу аудитивного аналізу експериментальний матеріал розбивався на фрагменти, кожен з яких пред'являвся для прослуховування експертам з метою виконання таких завдань: 1) оцінити тональні параметри: дуже високий, високий, нейтральний, низький, дуже

низький; 2) встановити характер змін мелодійного контуру: дуже варіативний, варіативний, нормальний, монотонний; 3) визначити темп вимовляння окремих сегментів: повільний, сповільнений, помірний, прискорений, швидкий; 4) зафіксувати модуляції гучності: низька, помірна, висока; 5) описати тембральне забарвлення мовлення: світле, темне; 6) охарактеризувати ритм мовлення: плавний, стрімкий, стабільний, ламаний.

Результати слухового аналізу масиву експериментального матеріалу дозволили оцінити перцептивні показники просодії німецькомовної політичної промови та описати акцентно-ритмічну структуру досліджуваних ритмоодиниць.

Отже, слуховий аналіз промов із залученням носіїв німецької мови та аудиторів-інформантів, що володіють німецькою мовою як іноземною, проте, не обов'язково є фахівцями з фонетики, проведений з використанням методу семантичного диференціалу, сприятиме розкриттю риторичного потенціалу, закладеного у ритмі публічного виступу політика. Спираючись на отримані дані щодо особистого враження учасників експерименту від способу презентації промови політичними діячами та дикторами, можливо виокремити фрагменти політичних виступів, що є найбільш яскравими з точки зору реалізації риторичної майстерності промови. Крім того, слуховий аналіз дозволить встановити просодичні параметри ритму, що відіграють провідну роль у здійсненні впливу на реципієнта політичної промови.

Аналіз виступів політичних діячів аудитором-фонетистами застосовувався з метою виявлення особливостей інтонаційного оформлення німецькомовної політичної промови та розкриття характеру членування публічного мовлення. Аудитори-фонетисти залучалися до аналізу експериментального матеріалу з метою фахової оцінки дібраних фрагментів політичних промов та промов, начитаних дикторами-носіями мови. Дані аудиторського аналізу створили передумови для розкриття перцептивних характеристик ритміко-інтонаційної організації публічного мовлення німецьких політиків, а також для виокремлення й опису основних ритмоодиниць у політичному виступі.

Незважаючи на суб'єктивний характер інформантного й аудиторського аналізів, ці два методи опрацювання експериментального матеріалу є важливою складовою експериментально-фонетичного дослідження ритмічної організації ораторського мовлення, оскільки з їх допомогою можливо оцінити перцептивні показники просодії німецької політичної промови та виокремити ті просодичні параметри ритму, які потребують більш детального вивчення за допомогою електроакустичних методів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артёмов В. А. Метод структурно-функционального изучения речевой интонации: [Учеб. пособие] / В. А. Артёмов – М.: МГПИИЯ им. М. Тареза, 1974. – 160 с.
2. Глухов В. П. Основы психолингвистики: учеб. пособие для студентов педвузов [Электронный ресурс] / Вадим Петрович Глухов. – М.: АСТ: Астрель, 2005. – 351 с. – Режим доступа: <http://www.pedlib.ru/Books/4/0356>
3. Кантер Л. А. Системный анализ речевой интонации: [Учеб. пособие] / Леонид Александрович Кантер. – М.: Высш. шк., 1988. – 128 с.
4. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / Виктор Васильевич Левицкий – Винница: Нова Книга, 2007. – 264 с.

5. Методы экспериментально-фонетического исследования звучащей речи: Учеб. пособие по теоретической фонетике иностранных языков / М. П. Дворжецкая, Е. И. Стериополо, О. Р. Валигура и др. – К.: КГПИИЯ, 1991. – 76 с.
6. Надеина Т. М. Просодическая организация речи как фактор речевого воздействия: дис. ... доктора филол. наук: 10.02.19 / Надеина Татьяна Михайловна. – М., 2004. – 399 с.
7. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / Виктор Федорович Петренко. – 2-е изд., доп. – СПб: Питер, 2005. – 480с.
8. Цеплитис Л. К. Анализ речевой интонации / Лаймдот Кришьянович Цеплитис. – Рига: Зинатне, 1974. – 272 с.